

складнощі при дотриманні Україною взятих на себе зобов'язань відповідно до міжнародних документів.

З метою приведення національного кримінального права у відповідність положенням міжнародного права у сфері регламентації відповідальності захисту осіб, які потрапили під владу супротивної сторони під час збройного конфлікту, пропонуємо у ст. 438 КК України слова «жорстоке поводження з військовополоненими» змінити на слова «жорстоке поводження з *особами, які потрапили під владу супротивної сторони під час збройного конфлікту*».

Список літератури: 1. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.54 р.// [http:// zakon.rada.gov.ua/](http://zakon.rada.gov.ua/). 2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Протокол ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР від 18.08.89 р.// [http:// zakon.rada.gov.ua/](http://zakon.rada.gov.ua/). 3. Женевська Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 12 серпня 1949 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.54 р.// [http:// zakon.rada.gov.ua/](http://zakon.rada.gov.ua/). 4. Женевська Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом ПВР УРСР від 03.07.54 р.// [http:// zakon.rada.gov.ua/](http://zakon.rada.gov.ua/). 5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. Протокол ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР N 7960-XI від 18.08.89 р. / [http:// zakon.rada.gov.ua/](http://zakon.rada.gov.ua/).

Надійшла до редколегії 12.01.08

В. Ю. Кузьміна

Рішення слідчого про притягнення особи як обвинуваченого

Притягнення як обвинуваченого регламентовано ст. 131 Кримінально-процесуального кодексу України¹, в якій досить лаконічно вказано: «якщо є достатньо доказів, що вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий виносить мотивовану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого».

Багато рішень слідчого знаходять своє відображення в поставах. Однією з найскладніших є постанова про притягнення як обвинуваченого.

Поняття, підстави, процесуальне оформлення притягнення як обвинуваченого, порядок та строки пред'явлення обвинувачення завжди були та й є предметом дискусій серед вчених-процесуалістів та практиків. Це не дивно, адже групу норм кримінально-процесуального права, що регулюють притягнення особи як обвинуваченого, та всі питання, які з цим пов'язані, можна

¹ Далі – КПК

вважати субінститутом – тобто самостійним елементом одного з найголовніших інститутів кримінального судочинства – інституту обвинувачення.

Будь-яке рішення спочатку визріває у свідомості слідчого, а потім втілюється у певному письмовому документі, який має офіційне значення та відповідну форму. Постанова про притягнення як обвинуваченого – не виняток. Його структура також містить вступну, описову та резолютивну частини. Всі складові частини форми цього рішення знаходяться у нерозривній єдності. Кожна з частин несе певне значення: навантаження, виражає правові властивості рішення, його природу.

Порушення форми документа виявляється здебільшого у тому, що слідчі використовують застарілі бланки рішення, внаслідок чого факт пред'явлення обвинувачення та роз'яснення його суті зазначають у постанові, а не в окремому протоколі, як цього вимагає ч. 3 ст. 140 КПК України. Крім того, певна кількість постанов у практичних підрозділах чомусь узгоджуються начальником слідчого відділу, що суперечить вимогам ст. 114-1 КПК.

Найчастіше викликає занепокоєння зміст описових частин постанов про притягнення як обвинуваченого. Непоодинокі випадки, коли останні викладені неграмотно та недбало, склад злочину «не розписаний» по елементах. Якщо обвинувачений притягується до відповідальності за вчинення декількох злочинів, нерідко висновок по цих статтях кримінального закону робиться один. Створюється враження, що слідчий складає цей важливий документ мимохідь, взагалі не ознайомившись зі ст. 132 КПК України!

Однак, як слушно зауважує П. А. Лупінська, – «...треба пам'ятати, що мотивування в рішенні – це, по суті, мотив поведінки слідчого, який не може розглядатися у сфері правозастосування як суто особистісний. Через мотивування об'єктивується відповідність рішення вимогам закону, обґрунтовується те, що рішення продиктоване не особистими мотивами та бажаннями, а приписом закону» [1, с. 164].

Вираження прийнятого рішення у процесуальному документі – постанові про притягнення як обвинуваченого, повинно розглядатися як творчий процес, в якому виявляються правова природа діяльності та правові повноваження слідчого, а також його прагнення роз'яснити зміст рішення та переконати у його обґрунтуванні. Творчий характер винесення постанови найбільш повно проявляється в аргументації, мотивуванні постанови, де розкривається хід суджень та своєрідний алгоритм процесу прийняття рішення.

Таким чином, виконання вимог закону до форми постанови про притягнення особи як обвинуваченого, до її обґрунтованості, яка виражається у мотивуванні, має значення не тільки для оцінки цього рішення судом, а й відіграє важливу роль у забезпеченні

додержання гарантій прав та інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві.

Притягнення як обвинуваченого – це висування в ході досудового розслідування первісного обвинувачення, тобто першого офіційного ствердження про доказаність вчинення певною особою діяння, забороненого кримінальним законом. Притягнення як обвинуваченого рівнозначне притягненню особи до кримінальної відповідальності, але не її настанню (реалізації), оскільки обвинувачений до набрання вироком законної сили вважається невинуватим. Тому слідчий, який прийняв рішення про притягнення особи як обвинуваченого, вважає цю особу винною у вчиненні злочину. Однак від імені держави особа визнається винною лише в момент набрання законної сили обвинувального вироку суду.

Притягнення особи як обвинуваченого необхідно відрізнити, по-перше, від процесуальних дій, що визначають виникнення підозри у скоєнні особою злочину, які мають підготовчий характер стосовно формування обвинувачення – порушення кримінальної справи відносно певної особи або її затримання в порядку ст. ст. 106, 115 КПК України, якщо кримінальну справу було порушено за фактом наявності ознак злочину; по-друге, від функції обвинувачення – загальної діяльності по підготовці та підтриманню обвинувачення; по-третє, від формування остаточного обвинувачення – складання обвинувального висновку.

Притягнення як обвинуваченого – центральний та найважливіший етап стадії досудового розслідування. Після виконання цієї дії настає новий етап – введення в кримінальний процес одного з найголовніших учасників – обвинуваченого. У сучасному кримінальному судочинстві України притягнення як обвинуваченого містить у собі три основні елементи: 1) винесення слідчим мотивованої постанови про притягнення особи як обвинуваченого, 2) пред'явлення їй обвинувачення, 3) допит обвинуваченого. Обговорення потребують всі елементи, про що свідчать певні прогалини в теоретичних «постулатах» та труднощі, які виникають під час розслідування кримінальних справ.

1. Зміст та форма вказаної постанови детально регулюються законом. В ній необхідно повно і точно відобразити фактичний та юридичний бік первісного обвинувачення. Кримінально-процесуальний кодекс формально не вимагає в постанові про притягнення особи як обвинуваченого наводити посилання на докази, що підтверджують обвинувачення. Це приводить на практиці до того, що в даній постанові докази взагалі не вказуються, тобто в ній відсутній письмовий аналіз всіх підстав обвинувачення. Таким чином, ущемляється право на захист, адже особа має право знати не тільки в чому її обвинувачують, а також і на підставі чого. У цілому порушується рівноправність сторін як елемент змага-

льності, надається перевага обвинувачу. Враховуючи пріоритет міжнародно-правових та конституційних норм, очевидно слід закріпити обов'язок слідчого вказувати основні докази обвинувачення в постанові про притягнення особи як обвинуваченого.

2. Розглядаючи пред'явлення обвинувачення в нині діючому КПК України, перш за все хотілося б акцентувати увагу на процедурі цього акту, який складається з сукупності послідовних дій: а) переконаність в особі обвинуваченого; б) оголошення постанови про притягнення; в) роз'яснення суті обвинувачення; г) роз'яснення прав обвинуваченого та фіксація цього факту в постанові; д) вручення копії даної постанови; е) складання протоколу про пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті та вручення копії постанови. Розглянута сукупність дій застосовується при пред'явленні обвинувачення не так давно – з 2001 р., коли було змінено та доповнено ст. 140 КПК. Новелою слід вважати складання протоколу. Практичні працівники негативно поставились до появи нового документа. Це й не дивно, – скільки років обходились без протоколу, роблячи відповідний запис у постанові. Після кількох років існування вимоги щодо протоколу можна стверджувати, що він так і «не прижився». Але чи так необхідне складання протоколу, що фіксує пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті та вручення обвинуваченому копії постанови про притягнення особи як обвинуваченого? Відповідь одна – слід суворо дотримуватись вимог кримінально-процесуального законодавства та завжди пам'ятати про процесуальну форму.

3. Допит обвинуваченого є самостійною слідчою дією, тому при його провадженні застосовуються загальні правила слідчих дій та загальні правила допиту. В той же час допит обвинуваченого – логічне продовження висунення обвинувачення та заключний етап процедури притягнення особи як обвинуваченого. Тому допит обвинуваченого (звичайно, якщо він сам цього бажає) провадиться з метою: а) з'ясування ставлення обвинуваченого до пред'явленого обвинувачення; б) виявлення юридичної позиції сторони захисту; в) надання обвинуваченому можливості висунути докази на свій захист; г) отримання показань обвинуваченого. Кримінально-процесуальний закон вимагає допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу і в будь-якому разі не пізніше доби після пред'явлення обвинувачення (ч. 1 ст. 143 КПК). З таким строком на практиці часто виникають труднощі, зокрема у разі залучення до справи захисника. Мова йде про ч. 5 і 6 ст. 47 КПК. Очевидно, що ця норма не співпадає з вимогами ст. 143 КПК. Далеко не завжди слідчий в силу багатьох об'єктивних причин зможе за добу призначити (хоча б і тимчасово) захисника.

Отже, рішення слідчого про притягнення особи як обвинуваченого, відображене у відповідній постанові, тягне за собою такі

наслідки: появу у процесі особи обвинуваченого, здійснення самого притягнення як багатоступеневого шестистапного акту, допит обвинуваченого. Тому, як і будь-яке рішення, постановою про притягнення як обвинуваченого повинна бути винесена своєчасно, тобто одразу після того, як будуть зібрані докази стосовно конкретної особи, достатні для висновку про те, що її дії містять склад злочину. Не обґрунтована затримка пред'явлення обвинувачення може мати негативні наслідки, оскільки ущемлятиме право обвинуваченого на захист; позбавить слідчого можливості активних дій щодо збирання та перевірки доказів і застосуванню заходів процесуального примусу.

Тому очевидним є висновок про необхідність більш детального вирішення окреслених питань на законодавчому рівні, що в цілому буде сприятиме зміцненню законності в державі, забезпеченню основних прав і свобод людини та громадянина.

Список літератури: 1. Лупінська П. А. Рішення в кримінальному судочинстві: теорія, законодавство й практика. М., 2006. 2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Х., 2007.

Надійшла до редколегії 15.02.08

Г. В. Юркова

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ У СЛІДЧІЙ ПРАКТИЦІ

Серед слідчих дій, які провадяться слідчим під час розслідування у кримінальних справах, найпоширенішою є огляд місця події. Значення цієї дії важко переоцінити, адже огляд проводиться з метою виявлення слідів злочину; виявлення інших об'єктів (предметів, речей, документів тощо), які можуть стати речовими доказами у справі та бути приєднаними до неї як речові докази; з'ясування обстановки події та інших обставин, що мають значення для кримінальної справи. Ця слідча дія є невідкладною, і тому, враховуючи дану її характеристику, а також те, що своєчасне та якісне проведення огляду дає можливість виявити сліди та предмети, які вказують на особу злочинця, а іноді й на мотиви його дій, дозволяє з'ясувати обстановку та подію злочину, характер і механізм скоєного, сприяє побудові версій та їх вчасній перевірці, законодавець дозволив проводити її ще до порушення кримінальної справи [2].

Актуальність теми обумовлена також рядом інших факторів. По-перше, розробкою проекту Кримінально-процесуального кодексу України; по-друге, станом злочинності в Україні, зокрема великою кількістю нерозкритих злочинів; по-третє, недостатньою дослідженістю дотепер в юридичній літературі процесуальних питань проведення огляду. Досліджувана проблема здебільшого розглядалася з